

Т. М. МОЧАН

ОСОБЛИВОСТІ ВПЛИВУ СІМ'Ї НА ЕСТЕТИЧНЕ ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ НА ЗАКАРПАТТІ У 20–30-ТІ РОКИ ХХ СТОЛІТТЯ

Висвітлено роль та особливості впливу сім'ї як соціального інституту на естетичне виховання дітей на Закарпатті у 20–30-ті роки ХХ ст. та участь батьків у мистецькій діяльності школярів. Акцентовано увагу на форми та зміст естетичного виховання дітей в родині, що стали вирішальним фактором впливу на формування їх естетичних смаків. Розкрито взаємодію школи і родини у формуванні естетичної культури школярів. Узагальнено історичний досвід педагогічної просвіти батьків, сімейних традицій і звичаїв щодо виховання особистості та забезпечення її естетичного розвитку.

Ключові слова: естетичне виховання, естетична діяльність, сім'я, батьки.

Т. М. МОЧАН

ОСОБЕННОСТИ ВЛИЯНИЯ СЕМЬИ НА ПРОЦЕСС ЭСТЕТИЧЕСКОГО ВОСПИТАНИЯ ДЕТЕЙ НА ЗАКАРПАТЬЕ В 20–30-Е ГОДЫ ХХ ВЕКА

Освещены роль и особенности влияния семьи на эстетическое воспитание детей на Закарпатье в 20–30-е годы ХХ века и участие родителей в творческой деятельности школьников. Акцентируется внимание на формы и содержание эстетического воспитания детей в семье, которые влияют на формирование их эстетических вкусов. Раскрыто взаимодействие школы и семьи в формировании эстетической культуры школьников. Обобщен исторический опыт педагогического просвещения родителей, семейных традиций и обрядов относительно воспитания личности и обеспечение ее эстетического воспитания.

Ключевые слова: эстетическое воспитание, эстетическая деятельность, семья, родители.

T. M. MOCHAN

FEATURES OF THE FAMILY INFLUENCE ON THE PROCESS OF AESTHETIC EDUCATION OF CHILDREN IN TRANSCARPATHIA IN THE 20–30 YEARS OF THE TWENTIETH CENTURY

The article deals with the role and impact of family characteristics as a social institution on the aesthetic education of children in Transcarpathia in 20–30-years of the twentieth century and parental involvement in artistic activities of students. The attention is drawn to the form and content of the aesthetic education of children in the family that have crucial influence on the formation of their taste. The interaction of school and family in the formation of aesthetic culture of students is revealed. The historical experience of pedagogical education of parents, family traditions and customs of individual education and provision of aesthetic development are generalized.

Keywords: aesthetic education, aesthetic work, family, parents.

Швидкий темп розвитку сучасного суспільства є рушійною силою для активного пошуку вмотивованих шляхів впровадження історичних педагогічних надбань щодо естетичного виховання школярів в освітню практику не тільки закладів освіти, а й родини, оскільки сім'я є найпершою природною формою виховного впливу на дитину та забезпечує її естетичний розвиток.

Питання естетичного виховання в сім'ї завжди була в центрі наукових досліджень як у класичній педагогіці (А. Макаренко, С. Русова, В. Сухомлинський, К. Ушинський та ін.), так і в сучасній педагогічній думці (В. Бутенко, І. Зязюн, Д. Кабалецький, Л. Масол, Н. Миропольська та ін.).

Значний внесок у розробку питань естетичного виховання дітей в родині зробили закарпатські педагоги початку ХІХ–ХХ ст. (Й. Бокшай, А. Волошин, О. Духнович, А. Карабелеш, І. Лизак, Й. Пешина та ін.).

Окремі аспекти сімейного виховання досліджували вчені в галузі історії педагогіки: О. Вишневський, М. Стельмахович, В. Кравець, В. Федяєва, В. Шинкаренко та ін.

Метою статті є розкрити особливості впливу сім'ї на процес естетичного виховання дітей на Закарпатті в 20–30-ті роки ХХ ст.

Від народження дитина опиняється в оточенні найближчих для неї людей – батьків. Родина є найпершим дієвим чинником, який скеровує свідомість, волю і почуття дітей відповідно до педагогічного досвіду і культури батьків, їх сімейних традицій та почуття обов'язку щодо тих, хто живе поряд.

Безсумнівним є факт всеохоплюючого впливу батьків на дитину у перші роки її життя. Зміст і характер цього впливу, на думку Т. Кулікової, пояснюються тими механізмами соціалізації дитини, які з найбільшою ефективністю реалізуються у сімейному вихованні [9, с. 102].

У 20–30-ті роки ХХ ст. освітні діячі Закарпаття вагоме значення в естетичному вихованні відводили сім'ї, родині, в умовах якої дитина вчиться краси спілкування, привчається бути чемною, ввічливою під час розмови, прагне внести елементи краси у свій побут, житло, одяг, поведінку, працю, творчість тощо. Вони вважали, що розвивати потребу в естетичній діяльності треба змалку, а для формування здатності діяти «за законами краси» корисно розвивати творчі та художні здібності. Важливо підтримувати прагнення дитини до малювання, співу, танцю, бажання самостійно зробити щось охайно, красиво, облагородити природу, допомогти людям. Існують природні джерела прилучення дітей до прекрасного: це – навколишній світ, праця, любов до своєї землі; природні явища – схід і захід сонця, метеоритний дощ, зорепад, веселка.

Сім'я, зазначав А. Волошин, є найліпшою і природною формою виховання, оскільки має велику виховну силу, бо дитину найкраще знають її батьки, старші й молодші, пов'язані почуттям однієї мови, однієї долі, однієї релігії. Майбутнє дитини значною мірою залежить від того виховання, яке вона дістала від своїх перших вихователів [3, с. 62].

Естетичне виховання у сім'ї починається з раннього дитинства, з маминої колискової пісні, в якій народ опоетизував природу, любов і ніжність, людяність і добро. Саме батьки, домашнє оточення є першими вихователями дитини.

Опираючись на досягнення світової педагогічної науки і узагальнюючи досвід шкіл Закарпаття, А. Волошин висунув важливі положення про роль і місце родини в підготовці молоді до життя, про взаємодію школи і родини у вихованні школярів. Учителю повинен знати, в яких умовах виховуються його учні, щоб правильно будувати свою виховну роботу [1, с. 91].

Міцний зв'язок між батьками і вчителями можуть забезпечити такі форми роботи, як батьківські збори, «дитячі бесідки», імпрези, вистави, дитячі академії тощо. Діловий союз родини і школи є основою правильного виховання дитини, а учитель – душею виховання. Тому, на думку педагогів (А. Волошин, А. Карабелаш, М. Перейма, І. Лизак), тільки дружною співпрацею сім'ї і школи можна виховати духовно багату, національно свідому, естетично розвинену, творчу особистість.

Показники естетичної вихованості учнів проявляються на кожному кроці: їх зовнішній вигляд, манера ходити, розмовляти, вигляд їхніх підручників, зошитів тощо.

Для теорії і практики виховання важливо, що естетичні цінності не даються людині від народження, а формуються у процесі розвитку особистості, набуття нею життєвого досвіду, контактуванні з культурною спадщиною. Л. Калініна стверджує: «Виростаючи в атмосфері поваги та великої любові до народного мистецтва, діти збагачували і розширювали коло своїх естетичних почуттів та уяву» [7, с. 23]. Тому роль соціальних інститутів у формуванні підростаючого покоління особлива, оскільки учні в навчально-виховній діяльності ознайомлюються з історією українського народу, його багатовіковою боротьбою за свободу і незалежність, власну державу.

Як свідчить джерельна база, батьки та родичі всіма силами підтримували діяльність учнівських гуртків, бібліотек, читалень на Закарпатті. Вони брали участь у відзначенні релігійних і національних свят, красзнавчих екскурсій, виставах, імпрезах, концертах, приурочених до визначних дат (днів народження Т. Шевченка, І. Франка, Дня молоді, Дня матері та ін.). Складена відповідного змісту програма, розмови з історії українського народу й української культури, проведені розмови з дітьми у вільний час на матеріалі відповідних книжок, передплата рідної газети, вивчення та спів винятково українських народних та

патріотичних пісень – ось неповний перелік тих заходів, які характеризували українську сім'ю та естетичне виховання дітей у міжвоєнний період. Свята були великою радістю для батьків, які прагнули красиво одягнути дітей, насамперед у національний одяг, бачили своїх дітей акторами, декламаторами, музикантами. Родичі пишалися, що зерна любові до рідного слова, землі, народу, пустили паростки добра. «Ми повинні виховувати так, відзначав А. Карабелеш, – щоб прищепити дітям любов до батьківщини, держави і демократичного життя. Для цього самі мусимо жити у злагоді, любові й демократії. У карпаторуського народу, як і у всіх народів, є бажання і право на краще щасливе життя. Ненормальні явища мовних і політичних конфліктів усе менше викликають зацікавлення серед людей. Це ознаки його дозрівання і серйозних поглядів на свою національність, традиційне руське суспільство та політичні переконання» [8, с. 8–9].

Значну увагу освітяни приділяли роботі батьківських «гуртків» (кружків) і комітетів, які діяли при навчальних закладах. За їх участю влаштовувалися шкільні свята, вистави, концерти, забави, прогулянки, фестивалі та інші заходи.

Важливу роль у здійсненні естетичного виховання учнів освітні діячі краю відводили шкільним виставкам. Так, у 1924 р. в Ужгороді відбулася крайова шкільна виставка, на якій були представлено роботи учнів, середніх, фахових, церковних, ремісничих та інших шкіл. Експонатами виставки були зошити, рисунки, ручні роботи учнів середніх класів. При підбитті підсумків виставки враховувався рівень декорування, оздоблення квітами, тобто все, що сприяло формуванню в школярів естетичних уподобань. Програми виставок передбачали виступи учнівських хорів, оркестрів, проведення серед школярів різних змагань та ігор. Особлива увага зверталася на ритмічну гімнастику, її естетичну спрямованість. Стосовно експонатів виставки, то за найкращі роботи окремих учнів нагороджували, відзначаючи їх естетичні смаки.

Головними експонатами таких виставок були «святкові» (парадні) вишивки, представлені різноманітним візерунків із сіл Підкарпатської Русі (так у той період називали Закарпаття). Кожна колекція виставки мала свою візитну карточку, де були вказані школа, назва експонату, вид вишивки, її естетична значимість. Одночасно на виставці демонструвалися роботи з бісеру, домоткані рушники, головні убори, віночки, гребінці, а також такі експонати, як гончарний посуд, вироби із дерева, писанки, музичні народні інструменти. На такі виставки запрошувалися відвідувачі – школярі, учителі, батьки, де вони мали змогу ознайомитися з результатами творчої діяльності учнів. Роботи дітей розкривали характер народного мистецтва краю. Різноманітність експонатів зумовлена національними та етнорегіональними культурними традиціями, але підпорядкована головній меті – формуванню естетичної культури учнів.

Аналогічні виставки робіт учнів Закарпаття постійно проводилися у великих містах Чехословаччини: Братиславі, Брно, Празі. Так, у 1923 р. в Празі на виставці «Мистецтво і життя Підкарпатської Русі», яка була приурочена до 5-ї річниці приєднання Закарпаття до Чехословацької Республіки, виставлено роботи учнів із Великого Бичкова, Росушки, Косовської Поляни та багатьох інших сіл.

Детальне вивчення діяльності гуртків свідчить, що вони сприяли організації серед дітей хору, оркестру, ошадних кас, ініціювали діяльність Червоного Хреста, спортивних гуртків, протиалкогольного руху, проводили голосні читання дитячих журналів у школі в позаурочний (післяобідній) час, неділю та свята [10, с. 10; 11, с. 25]. Однак діяльність їх, як зазначає Й. Пешина, мала певні труднощі і, крім того, не була належно поцінована суспільством.

Важливе місце в естетичному вихованні школярів займали родинний дім, школа, громада, культурно-освітні товариства. Роль соціальних інституцій, громадських і просвітницьких товариств та молодіжних організацій у розвитку потреби в естетичній діяльності, формуванні естетичних смаків є надзвичайно значущою. Основною метою їх діяльності було виховання підрастаючого покоління в дусі патріотизму, формування естетичної культури та естетичного досвіду. Залучення батьків до роботи в читальнях, гуртках, використання таких форм роботи, як бесіди, лекції, зустрічі, консультації, сприяло вихованню особистості з усвідомленням себе невід'ємною складовою свого народу, нації, держави. Визначаючи мету виховання, А. Волошин називає інститути виховання дитини, які свідомо і цілеспрямовано впливають на неї: родинний дім, школа, держава і церква [1, с. 95].

Дотримання звичаїв та обрядів в у родинах Закарпаття сприяло розвитку естетичного смаку. Вони давали поштовх для прояву перших естетичних почуттів у людини, з'явилася

можливість прояву естетичного ставлення до себе і світу, поринути в естетичну насолоду від обрядових дій всіх членів сім'ї.

Чимале значення для просвіти батьків та естетичного виховання дітей у той час мали періодичні видання. Одним із них була «Пчолка».

Вмілий підбір літературних матеріалів з глибоким розумінням виховання сприяв тому, що діючі рубрики і тематичні сторінки підпорядковані реалізації таких напрямків виховання, як патріотичне, моральне, естетичне, трудове, фізичне, екологічне. Журнал вмщував статті про замки Закарпаття, народні вірування, звичаї, традиції. Переглядаючи їх зміст, можна констатувати, що доступними художніми оповіданнями «Пчолка» долучала дитину до таємниць природи, показувала їй красу і зацікавлювала [6, с. 162].

Заслугує на увагу рубрика «Педагогічні бесіди з родичами і учителями», яка висвітлювала проблеми, пов'язані з різними напрямками виховання [5, с. 142]. Особливо цікавими є матеріали, присвячені естетичному вихованню. Так, у статті А. Животко «Діточий театр» йдеться про розвиток акторських здібностей у дітей молодшого шкільного віку, використання драматичних нахилів як освітніх та виховних чинників. «Все мусить бути працею самих дітей, виявом їх творчості, уяви та естетичного чуття», – писав автор [4, с. 62].

На сторінках часопису «Пчолка» можна було прочитати роздуми про роль книги у житті людини, дізнатися про нові періодичні видання, ювілеї письменників, роль і значення народної пісні у виховання молоді, а також знайти поради вчителям і батькам у вихованні дітей [5, с. 142].

Таким чином, зазначене вище дає змогу констатувати, що сім'я в естетичному вихованні завжди приймала активну участь. Основними формами роботи були: батьківські збори, імпрези, виставки, вчили дітей вишиванню, виготовленню рушників. Батьки завжди підтримували естетичну діяльність гуртків, бібліотек, брали безпосередню участь у відзначенні релігійних свят, національних визначних дат. Використання історичного досвід в сучасних умовах є одним із напрямків покращення естетичного виховання підростаючого покоління, оскільки виховні традиції та можливості родини передаються від роду до роду, залишаючи ті, які мають важливе значення для педагогічної просвіти батьків та їх відповідальності за виховання дітей.

Для подальших напрямків дослідження зазначеної проблеми варто віднести необхідність вивчення питання естетичного виховання учнівської молоді у змісті освіти, роль періодичних видань у естетичному вихованні школярів на Закарпатті у 1919–1939 рр.

ЛІТЕРАТУРА

1. Волошин А. Вибрані твори / Августин Волошин. – Ужгород: ВАТ «Вид-во Закарпаття», 2002. – 528 с.
2. Волошин А. Дидактика / Августин Волошин. – Ужгород: Накл. Пед. Т-ва Підкарпатської Руси, 1932. – 37 с.
3. Волошин А. Педагогіка і дидактика (на правах рукопису) / Августин Волошин. – Ужгород, 1935. – 80 с.
4. Животко А. Діточий театр / Александр Животко // Пчолка. – Ужгород, 1926. – Ч. 3–6. – С. 62.
5. Животко А. Діточа бібліотека: педагогічні бесіди з родичами й учителями / Александр Животко // Пчолка. – Ужгород, 1927. – Ч. 7. – С. 142–171.
6. Животко А. Подкарпатська Русь / Александр Животко // Пчолка. – Ужгород. 1926. – Ч. 7–8. – С. 161–166.
7. Калініна Л. Проблема формування естетичних смаків особистості у сучасних педагогічних дослідженнях / Лариса Калініна // Рідна школа. – 2008. – № 5. – С. 23–25.
8. Карабелеш А. В. Семья и воспитание молодежи со взглядом на карпаторусскія обстоятельства / А. В. Карабелеш // Народная школа. – 1935. – № 5. – С. 7–12.
9. Куликова Т. А. Семейная педагогика и домашнее воспитание: учебник / Куликова Т. А. – М.: Академия, 1999. – 232 с.
10. ДАЗО. – Ф. 28. – Оп. 3. – Спр. 345. Справа про літні малювальні курси вчителів та про виплату нагороди слухачам того курсу. 1923–1925. – 90 с.
11. ДАЗО. – Ф. 28. – Оп. 3. – Спр. 532. Справа про стан діяльності культурноосвітніх рад. 1925. – 175 с.